

Г.В. Кравчук, д.е.н., проф.

Д.А. Курач, студ.

Т.В. Савченко, студ.

Чернігівський національний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Враховуючи вплив наявних проблем в економіці країни на стан функціонування страхового ринку, виникають питання щодо структурування ринку автотранспортного страхування та його збалансованості. Метою дослідження є виявлення тенденцій розвитку автотранспортного страхування. Дослідження структурування та виявлення основних тенденцій показників діяльності ринку автотранспортного страхування дозволяє визначити вектори перспективних змін. Аналіз показників функціонування ринку автотранспортного страхування в Україні за період 2012–2014 рр. виявив проблеми у змінах структури даного сегмента страхового ринку у напрямі страхування цивільно-правової відповідальності засобів наземного транспорту при значному зниженні обсягів добровільних видів страхування з переважним надходженням страхових премій від фізичних осіб. Даний аналіз дозволив сформулювати необхідні заходи щодо подальшої активізації ринку автотранспортного страхування з врахуванням негативного впливу зменшення попиту страхувальників на даний вид послуг, зниження рівня платоспроможності, уповільнення термінів здійснення страхових виплат та недосконаlosti врегулювання відносин страховиків і страхувальників.

Ключові слова: *автомобільне страхування; ринок автострахування; страхові премії; страхові виплати; цивільно-правова відповідальність власників наземних транспортних засобів.*

Постановка проблеми. Сьогодні страхування автотранспортних ризиків пов'язане з глибокими економічними і соціальними змінами, що відбуваються в суспільстві в зв'язку з масовою автомобілізацією, зростанням парку автомобілів і інтенсивності дорожнього руху, а також величезними матеріальними втратами в результаті дорожньо-транспортних пригод (ДТП). За даними Pulitzer Center, загальна кількість загиблих на автомобільних дорогах світу досягла 1 240 000 смертей на рік і, на жаль, є всі шанси збільшити кількість втричі, до 3 600 000 на рік, до 2030 року. У країнах, що розвиваються, смертність на дорогах стала п'ятою за значущістю причиною смерті, серед таких причин, як ВІЛ/СНІД, малярія, туберкульоз та ін. (згідно з Даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)).

Страхування в цілому і автострахування як його складова частина є інфраструктурою, що сприяє підвищенню ефективності всіх сфер підприємницької діяльності. На сьогоднішній день ринок страхування в Україні має досить складне становище. На це вплинуло багато факторів, зокрема, фінансова криза, що понесла за собою тяжкі наслідки, нестабільне політичне становище країни. Водночас світова практика показує, що страховий ринок сприяє розвитку економіки країни та розв'язанню соціальних проблем громадян [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розвиток страхового ринку та становлення транспортного страхування стали історичні, практичні та логічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених В.Н. Томіліна, О.В. Самохвалова, А.А. Казакова, Ж.Лемера, В.Г. Шахова, А.А. Медведева, А.С. Міллермана, Р.Т. Юлдашева, В.Г. Богаченко, О.М. Зальотова, А.М. Соболева, О.В. Козьменко.

Окремі аспекти розвитку автотранспортного страхування в Україні висвітлено в багатьох вітчизняних наукових працях. Зокрема, питанням засад формування ринку страхування в умовах перехідної економіки присвячено наукові праці В.М. Ручкіної [2] та О.В. Мухіної [3], вплив фінансово-економічної кризи на ринок страхових послуг та шляхи подолання наслідків кризи розкрила в своїй роботі Л.О. Позднякова [4], дослідженню транспортного ринку і розробці методів економічного регулювання автотранспортного страхування в Україні присвячена праця Н.В. Онищенко [5]. Проте у зв'язку зі стрімкими змінами, що відбуваються

в економіці України, дослідження проблем, які стримують розвиток автотранспортного страхування в Україні, набуло ще більшої актуальності.

Мета дослідження. Виходячи зі сформованої проблематики дослідження, його метою є вивчення проблем і перспектив розвитку ринку страхування автотранспортних засобів в Україні.

Викладення основного матеріалу досліджень. Існує необхідність розгляду динамік та основних тенденцій щодо формування показників страхування автотранспорту: наземного транспорту (КАСКО), цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) та цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (Зелена картка).

Динаміка та структура складових автотранспортного страхування України за 2012–2014 рр. зазначена у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка та структура складових автотранспортного страхування України за 2012–2014 рр.

Показник	Складові автотранспортного страхування, грн.			Структура автотранспортного страхування, %		
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
КАСКО	3243069	3270423	3059813	53,88	53,83	50,55
Добровільна цивільна відповідальність (у т. ч. СМР)	80387	92746,22	105934,1	1,34	1,53	1,75
ОСЦВВНТЗ	2355562	2375182	2403705	39,14	39,10	39,71
Зелена карта	339577,5	336623,5	483947,6	5,64	5,54	7,99
Всього за автотранспортним страхуванням	6018595	6074975	6053400	100,00	100,00	100,00

Загальний обсяг страхових премій за автотранспортним страхуванням становить 6018595 тис. грн. у 2012 р., потім збільшується до рівня 6074975 тис. грн. та знижується у 2014 р. до рівня 6053400 тис. грн. Такі зміни відображають структурні коливання у розрізі видів автотранспортного страхування. Як видно з таблиці 1, за період 2012–2014 рр. найбільшу частку в структурі автотранспортного страхування займає КАСКО, на яке припадає від 53,88 до 50,55 %. Але варто звернути увагу на формування чіткої тенденції до зменшення страхових премій зі страхування КАСКО. Так загальний обсяг страхових премій за видом автотранспортного страхування у 2012 р. становив 3243069 тис. грн., а у 2014 р. – вже 3059813 тис. грн. Одночасно відбувається зростання надходження страхових премій страхування цивільно-правової відповідальності засобів наземного транспорту. Але таке зростання страхових премій за ОСЦВВНТЗ пояснюється в першу чергу не розширенням ринку за цим видом страхування, а зростанням вартості цієї страхової послуги. Збільшення тарифів на страхування ОСЦВВНТЗ відбулося через зростання вартості ремонту транспортних засобів у зв'язку з девальвацією гривні, що призвело до підвищення вартості страхового поліса до 25–30 %. Таке підвищення тарифів необхідне для забезпечення виконання страхових зобов'язань за договорами ОСЦПВ, тобто, для забезпечення фінансових гарантій захисту страхувальників, що відбулося за рахунок збільшення страхових сум та ліміту виплат при врегулюванні страхових подій щодо обов'язкового страхування без виклику представників ДАІ. За даними МТСБУ, український поліс за видом страхування ОСЦВВНТЗ навіть після подорожчання залишився найдешевшим в Європі, а середній страховий платіж для українського автовласника становить близько 450 грн. на рік. У той час як середній страховий платіж за внутрішніми договорами обов'язкового страхування відповідальності власників транспортних засобів у країнах Європи становить близько 134 євро.

Найбільші зміни відбулися за елементом автотранспортного страхування «Зелена карта». Обсяг страхових премій збільшився з 339577,5 тис. грн. у 2012 р. до 483947,6 тис. грн., що становить близько 43 % зростання за період 2012–2014 рр. Зростання абсолютних показників

відбулося при збільшенні відносного значення з 1,34 до 1,75 % у складі видів автотранспортного страхування.

Страхові платежі за добровільною цивільною відповідальністю зростають на 25547,1 тис. грн. за три роки, що становить 31,78 % до рівня 2012 р. Загальний темп приросту становить 15,37 % у 2013 р. та 14,22 % у 2014 р., що свідчить про уповільнення нарощення платежів за даним видом страхування.

Для наочного зображення наведено структуру автотранспортного страхування України (рис. 1).

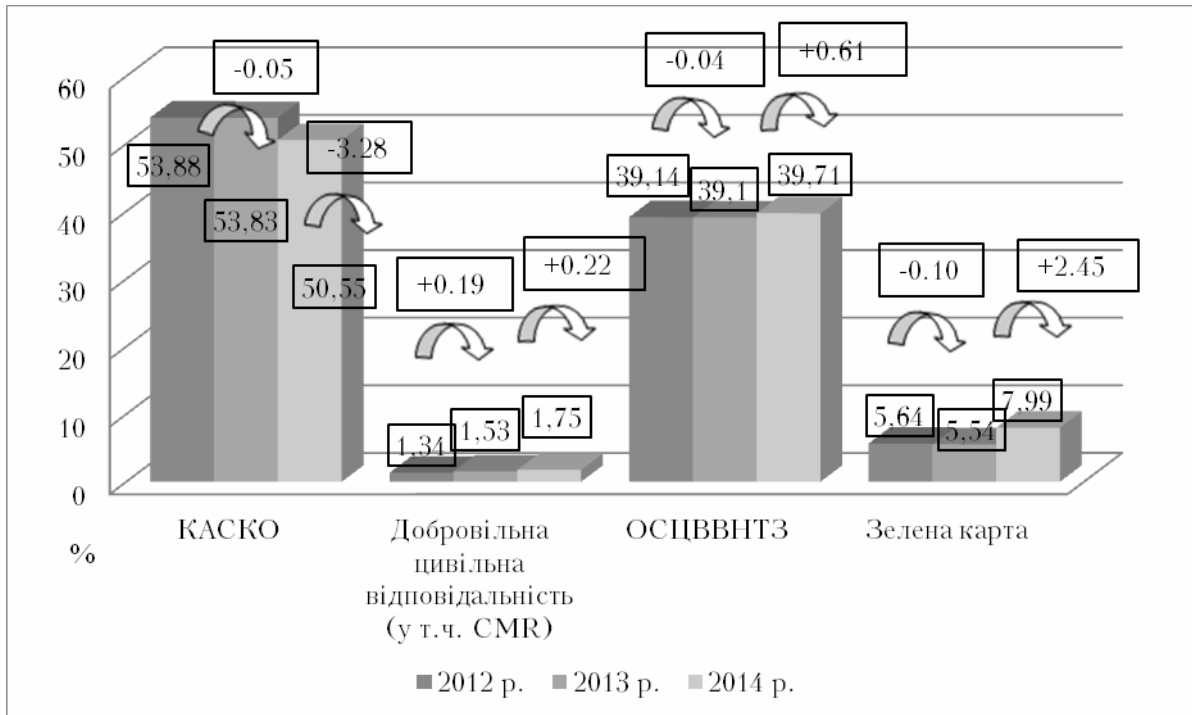

Рис. 1. Структура складових автотранспортного страхування України за 2012–2014 рр.

Зменшення обсягів страхових премій по страхуванню КАСКО спричинене загальним спадом обсягу кількості проданих нових автомобілів в Україні і падінням обсягів автокредитування. За умовами більшості страхових компаній автомобіль може бути застрахований, якщо його вік не перевищує п'ять років. Відповідно, в Україні найбільший обсяг автомобілів було продано у 2008 р., за умови розвинення автотранспортного кредитування. За останні роки, після девальвації гривні, стрімкого зниження розміру автотранспортного кредитування, скорочення продажів автомобілів відбувається значне зменшення страхування КАСКО. Виходячи з того, що банки і дилери з продажу автомобілів більше не є основними джерелами нарощення клієнтської бази страховиків, отже продавцям автоКАСКО потрібно змінити підходи до реалізації цього виду страхової послуги.

Загальний обсяг портфеля автотранспортного страхування формується за рахунок продажу страхових послуг корпоративним клієнтам та у вигляді ритейлу. Для визначення вагомості надходжень страхових платежів за лініями бізнесу проведемо структурний аналіз надходжень за період, що досліджується. Проаналізуємо структуру укладених договорів страхування автотранспорту України за 2012–2014 рр. (табл. 2).

Загальна тенденція формування договорів автотранспортного страхування за лініями бізнесу відображує вагомість договорів, укладених з фізичними особами. Розподіл договорів страхування КАСКО за 2012 р. становить 69,53 % – фізичні особи та 30,47 % – юридичні особи, тобто кількість договорів, укладених з фізичними особами, удвічі більша, ніж з юридичними особами. За іншими видами автотранспортного страхування у 2012 р. так само спостерігається переважання договорів, укладених з фізичними особами у відношенні 62,79 % до 37,21% за добровільним страхуванням цивільної відповідальності, 88,86 % до 11,14 % за ОСЦВВНТЗ, 84,28 % до 15,72 % за Зеленою картою.

Таблиця 2

Структура договорів страхування автотранспорту України за 2012–2014 рр.

Показник	Структура договорів страхування, %					
	2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	фізичні особи	юридичні особи	фізичні особи	юридичні особи	фізичні особи	юридичні особи
КАСКО	69,53	30,47	72,09	27,91	67,08	32,92
Добровільна цивільна відповідальність (у т. ч. СМР)	62,79	37,21	68,40	31,60	69,70	30,30
ОСЦВВНТЗ	88,86	11,14	89,60	10,40	89,13	10,87
Зелена карта	84,28	15,72	85,50	14,50	85,59	14,41

Частка укладених за період 2012–2014 рр. договорів страхування автоКАСКО фізичними особами знизилась з 69,53 % у 2012 р. до 67,08 % у 2014 р. Щодо юридичних осіб, то тут спостерігається зростання частки договорів з 30,47 % у 2012 р. до 32,92 % у 2014 р.

Основними причинами таких змін є збільшення середньої вартості страхового поліса у розрахунку на один автомобіль, що пов'язане як з подорожчанням нових авто (в гривнях), так і з високим рівнем збитковості цього виду страхування. На зростання обсягів страхування, на думку фахівців, також вплинула реалізація відкладеного попиту на купівлю нових авто, у т. ч. через стимулювання попиту дилерами шляхом розвитку нових програм продажу (лізингу, розстрочки).

Щодо інших видів страхування, то у структурі цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів збільшилась частка договорів з фізичними особами, а з юридичними – зменшилась.

Також необхідно зауважити, що протягом аналізованого періоду спостерігається значне «здороження» середньої вартості поліса КАСКО (майже на 33 %). Проте страховий тариф за цим видом страхування зменшується, що, в свою чергу, частково компенсує «здороження» вартості полісу (табл. 3).

Таблиця 3

Середня вартість страхового полісу та значення страхового тарифу при страхуванні автотранспорту України за 2012–2014 рр.

Показник	Середня вартість полісу, тис. грн			Страховий тариф, %		
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
КАСКО	6,88	6,05	9,15	3,05	2,79	2,69
Добровільна цивільна відповідальність (у т. ч. СМР)	0,52	0,47	0,29	0,02	0,09	0,09
ОСЦВВНТЗ	0,29	0,28	0,32	0,02	0,19	0,22
Зелена карта	0,46	0,47	0,70	0,40	0,36	0,09

Середня вартість полісів добровільної цивільної відповідальності в 2014 р. зменшилась, порівняно з 2012 р., майже на 45 %, а для обов'язкового страхування навпаки зросла, проте лише на 10 %. Щодо страхового тарифу з добровільної і обов'язкової цивільної відповідальності, то протягом дослідженого періоду він зріс з 0,02 до 0,09 % та з 0,02 до 0,22 % відповідно.

Основними фінансовими показниками, що характеризують ринок автотранспортного страхування, є: страхові премії, страхові виплати. Розглянемо ці показники автотранспортного страхування України за 2012–2014 рр. (табл. 4, 5).

Таблиця 4

Динаміка чистих страхових премій ринку автотранспортного страхування України
за 2012–2014 рр.

Показник	Чисті страхові премії, грн.				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Темп приросту, %	
КАСКО	3243069	3270423	3059813	0,8	-6,4
Добровільна цивільна відповідальність (у т. ч. СМР)	80387	92746	105934	15,4	14,2
ОСЦВВНТЗ	2355562	2375182	2403705	0,8	1,2
Зелена карта	339578	336624	483948	-0,9	43,8
Всього за автотранспортним страхуванням	6018595	6074975	6053400	0,9	-0,4

Розглядаючи дану таблицю, можна побачити, що сума чистих страхових премій за період 2012–2014 рр. збільшилась (з 6018,5 млн. грн. до 6053,4 млн. грн.). У 2013 р. спостерігався її пік (6074,9 млн. грн.), а у 2014 р. сума чистих страхових премій дещо зменшилась і становила 6053,4 млн. грн. Це пов'язано з фінансово-політичною кризою в Україні наприкінці 2013 р., що досить серйозно вплинула на фінансове становище як страховиків, так і страхувальників. За період початку цієї кризи, тобто за 2013–2014 рр., сума чистих страхових премій зменшилася на 21,5 млн. грн. Якщо звернути увагу на зміну складових автотранспортного страхування, то можна побачити, що станом на 2014 р. від'ємний темп приросту має лише КАСКО (-6,44 %). Всі інші види страхування мають тенденцію зростання. Отже, можна зробити висновок, що кількість страхових премій за аналізований період збільшилась, на ринку автотранспортного страхування відбулося незначне «пожвавлення».

Таблиця 5

Динаміка чистих страхових виплат та рівня їх виплат на ринку автотранспортного
страхування України за 2012–2014 рр.

Показник	Чисті страхові виплати				Рівень виплат			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Темп приросту, %		2012 р.	2013 р.	2014 р.
КАСКО	1440177	1514356	1617456	5,2	6,8	44,4	46,3	52,9
Добровільна цивільна відповідальність (у т. ч. СМР)	16139	20608	19689	27,7	-4,5	20,1	22,2	18,6
ОСЦВВНТЗ	948477	960797	987436	1,3	2,8	40,3	40,5	41,1
Зелена карта	18859	84421	139228	347,6	64,9	5,6	25,1	28,8
Всього	2423653	2580183	2763809	6,5	7,1	40,3	42,5	45,7

Щодо чистих страхових виплат, то їх загальна сума в період 2012–2014 рр. зросла з 2423,6 млн. грн. до 2763,8 млн. грн. Тобто, за період 2012–2014 рр. чисті страхові виплати збільшились на 340,2 млн. грн. Основна частина страхових виплат у 2014 р. (58,6 %) здійснена за договорами страхування наземного транспорту (КАСКО), що є меншою порівняно з 2012 р. (59,4 %); частина страхових виплат (35,7 %), здійснених за договорами страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ), є меншою, порівняно з 2012 р. (39,1 %). В цілому в дослідженому періоді спостерігається зростання суми страхових виплат за договорами автотранспортного страхування. Тенденція щодо зростання рівня виплат спостерігається в усіх видах автострахування, крім страхування добровільної цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Така тенденція із виплатами по автотранспортному страхуванню пов'язана насамперед зі значним коливанням у бік збільшення курсу іноземної валюти відносно національної валюти, що напряму вплинуло на вартість запасних частин, що замінюються при ремонті авто, матеріалів та відповідно вартості робіт.

Отже, підсумовуючи та аналізуючи сучасні тенденції на ринку добровільного страхування автотранспортних засобів, варто зазначити, що популярність, необхідність та актуальність цього виду страхового захисту для споживачів страхових послуг є очевидними. Однак оцінка стану ринку автотранспортного страхування виявила низку проблем, що стримують розвиток ринку автострахування України, а саме:

- зменшення попиту на послуги автострахування з боку потенційних страхувальників;
- зростання виплат страхових сум та підвищення збитковості процесів страхування внаслідок підвищення темпів росту страхових виплат при зниженні темпів росту страхових премій, що призводить до погіршення загального стану забезпеченості страховиків насамперед ліквідними активами, які забезпечують формування страхових резервів;
- відсутність якісної статистичної інформації в страховому секторі;
- недосконалість законодавчого регулювання у сфері автострахування, невідповідність чинних нормативно-правових актів вимогам сьогодення та європейським стандартам;
- низький рівень послуг, що надаються окремими страховиками, та наявність випадків шахраювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інтеграція страхового ринку України в міжнародні ринки фінансових послуг потребує підвищення довіри до страхових компаній, що формується за допомогою трьох чинників: надійності, якості послуг, рівня обслуговування в разі настання страхового випадку.

З огляду на зазначене, для розвитку ринку автотранспортного страхування через його розширення та підвищення якості страхової послуги і довіри страхувальників до цих послуг необхідне поступове впровадження низки заходів, що пов'язані з такими факторами впливу:

- усунення наслідків світової фінансово-економічної кризи з метою недопущення зниження платоспроможності страховиків;
- перегляд тарифної політики страхових компаній, зокрема тих, що мають значну питому вагу автострахування в своїх портфелях;
- зростання ролі страхових брокерів;
- створення розвинутої та платоспроможної системи страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів, здатної компенсувати збитки від непередбачених подій;
- запровадження програм інформування населення через засоби масової інформації про стан і перспективи страхового ринку;
- відновлення довіри українського народу до страховиків, що передбачає повернення вкладених коштів;
- підвищення потужності страхових компаній шляхом збільшення розмірів власного капіталу, покращання організації роботи та надання якісних страхових послуг;
- активізація ролі держави та її органів у зміцненні та розвитку автострахування;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері обміну інформацією про діяльність страхових компаній, які надають послуги щодо даного виду, та ін.

Запропоновані напрями розвитку автострахування в Україні сприятимуть створенню повноцінного страхового ринку як об'єктивного атрибута ринкової економіки в сучасних умовах.

Список використаної літератури:

1. *Лесик Л.М.* Тенденції та проблеми розвитку ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в умовах економічної кризи / *Л.М. Лесик* // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 2 (104). – С. 214–219.
2. *Мухіна О.В.* Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / *О.В. Мухіна* // Інвестиції: Практика та досвід. – 2010. – № 3. – С. 50–52.
3. *Онищенко Н.В.* Методи регулювання ринку транспортного страхування України / *Н.В. Онищенко* // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2003. – Вип. 10. – С. 108–114.
4. *Позднякова Л.О.* Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах / *Л.О. Позднякова* // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 250–254.

5. Ручкіна В.М. Система страхування в країнах перехідної економіки: сутність, механізм функціонування, тенденції : автореф. дис. ... канд. екон. наук. : спец. 08.00.01 «Економічна теорія» / В.М. Ручкіна. – 2008.
6. Сіліна Г.С. Ринок автострахування України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання в сучасних умовах / Г.С. Сіліна // Віс. Дніпропетров. ун-ту / Серія : Економіка : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 4 (3). – С. 49–54.
7. Яворська Т.В. Страхіві послуги : навч. посібник / Т.В. Яворська. – К. : Знання, 2008. – 350 с.
8. Корнилюк Р. Автострахування-2010: криза прозорості / Р.Корнилюк // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2010. – № 9. – С. 16–19.
9. Статистика страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.forinsurer.com/stat.
10. Козьменко О.В. Страхівий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва. – Суми, 2011. – 388 с.

References:

1. Lesyk, L.M. (2010), „Tendencii' ta problemy rozvytku rynku obov'jazkovogo strahuvannja cyvil'no-pravovoi' vidpovidal'nosti vlasnykiv nazemnyh transportnyh zasobiv v umovah ekonomichnoi' kryzy”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, № 2(104), pp. 214–219.
2. Muhina, O.V. (2010), „Strahovyj rynek Ukraïny: stan ta problemy rozvytku”, *Investycii': Praktyka ta dosvid*, № 3, pp. 50–52.
3. Onyshhenko, N.V. (2003), „Metody reguljuvannja rynku transportnogo strahuvannja Ukraïny”, *Problemy pidvyshhennja efektyvnosti infrastruktury*, Vyp. 10, NAU, Kyev, pp. 108–114.
4. Pozdnjakova, L.O. (2010), „Problemy rozvytku strahovogo rynku Ukraïny i shljahy i'h rozv'jazannja v suchasnyh umovah”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, № 6, pp. 250–254.
5. Ruchkina, V.M. (2008), *Systema strahuvannja v kraïnah perehidnoi' ekonomiky: sutnist', mehanizm funkcionuvannja, tendencii': author's. abstract*.
6. Silina, G.S. (2010), „Rynek avtostrahuvannja Ukraïny: stan, problemy rozvytku ta shljahy i'h rozv'jazannja v suchasnyh umovah”, *Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu*, Vyp. 4(3), pp. 49–54.
7. Javors'ka, T.V. (2008), *Strahovi poslugy*, Znannja, Kyev, 350 p.
8. Kornyljuk, R. (2010), „Avtostrahuvannja-2010: kryza prozorosti”, *Fynansovee renky v cennee bumagy*, № 9, pp. 16–19.
9. „Statystyka strahovogo rynku Ukraïny”, available at: www.forinsurer.com/stat
10. Koz'menko, O.V., Koz'menko, S.M. and Vasyl'jeva T.A. (2011), *Strahovyj i perestrahovyj rynky v epohu globalizacii'*, Sumy, 388 p.

КРАВЧУК Ганна Вікторівна – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми та перспективи розвитку страхового ринку.

КУРАЧ Дмитро Андрійович – студент IV курсу спеціальності «Фінанси і кредит» Чернігівського національного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми та перспективи розвитку страхового ринку.

САВЧЕНКО Тетяна Володимирівна – студент IV курсу спеціальності «Фінанси і кредит» Чернігівського національного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми та перспективи розвитку страхового ринку.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016.